

IFJ IJVERT VOOR WERELDWIJDE PROFESSIONELE SOLIDARITEIT

Media en democratie in Afrika

Onafhankelijke journalisten spelen in Afrika al jarenlang een centrale rol bij het bevorderen van meer democratie. Velen hebben hun leven in de waagschaal gesteld om een transparant bewind te bevorderen dat ook daadwerkelijk verantwoording aflegt. En dat kwam velen inderdaad te staan op zware boetes, arrestaties, vervolgingen of langdurige gevangenisstraffen.

DOOR BERTRAND GINET

De Internationale Federatie van Journalisten (IFJ), de wereldwijde confederatie van journalisten- vakbonden, stelt grondige overzichten samen van de offers die journalisten en andere mediaprofessionals brengen. Alleen in 2002 al kwamen acht journalisten in Afrika om het leven bij het uitoefenen van hun beroep. Ze stierven omdat het iemand niet beviel wat ze schreven of zeiden, of omdat ze op het verkeerde moment op de verkeerde plaats waren. Tientallen werden hardhandig opgepakt en gevangen gehouden onder onmenselijke omstandigheden.

Corruptie

De bijdrage van journalisten aan humanitaire, sociale en economische vooruitgang blijft glashelder: door misstanden aan de kaak te stellen kunnen de media een belangrijke bijdrage leveren aan een klimaat waarin het democratisch debat gedijt en corruptie minder kansen heeft. Tegelijkertijd kunnen media die oog hebben voor mensenrechten een belangrijke bron van informatie zijn waar burgers, mensenrechtenorganisaties, maatschappelijke organisaties en overheidsinstellingen samenwerken om ontwikkelingen te ondersteunen en schendingen tegen te gaan. Zoals VN-secretaris-generaal Kofi Annan zei (*Herald Tribune*, 2 juni 1999): "Persvrijheid is een hoeksteen voor mensenrechten. Zij roept overheden ter verantwoording voor hun daden en strekt tot waarschuwing aan allen dat straffeloosheid een illusie is."

Repressie

Dat het journalistieke beroep onvoldoende wordt erkend, mag wel blijken uit de alom tegenwoordige actieve censuur dan wel repressieve wet- en regelgeving, de beperkte toegang die media verkrijgen tot officiële informatie, een juridisch landschap dat journalisten hindert in hun vrije nieuwsgaring (bijvoorbeeld met de toepassing van draconische wetten tegen laster, smaad en opruiing) en het gegeven dat de staat heerst over essentiële mediafaciliteiten voor uitzending, druk en distributie. Niettemin hebben journalisten een zeer specifieke verantwoordelijkheid ten aanzien van het potentiële effect dat hun werkzaamheden hebben op humanitaire, sociale en economische ontwikkelingen. Het motto van de IFJ, dat ook veel Afrikaanse journalistenorganisaties voeren, onderstreept de balans tussen hun sociale verantwoordelijkheid en fundamentele rechten: "Er kan geen sprake zijn van persvrijheid zolang journalisten moeten leven en werken in omstandigheden waarin corruptie, armoede of angst heerst."

Daarbij staan journalisten en media voor een dubbele uitdaging: vorming van een professionele beweging die staat voor haar kwaliteit en criteria, en werken aan fatsoenlijke arbeidsomstandigheden voor alle betrokkenen. En deze uitdaging mag niet worden onderschat. De IFJ vraagt geregeld om internationale aandacht voor de weezinwekkende omstandigheden waarin journalisten op het Afrikaanse continent moeten functioneren. Bij voorbeeld met een veroordeling van de schandelijk slechte betaling van journalisten in de Democratische Republiek Kongo en Liberia, waar een maandsalaris niet meer dan 15 dollar bedraagt. In West-Afrika, waar het democratiseringsproces inmiddels heeft gezorgd voor meer respect voor de mensenrechten en een relatieve vrijheid van meningsuiting, zijn de salarissen ook nog uitermate bescheiden en doorgaans zeker niet meer dan een schamele honderd euro. En in heel West-Afrika kennen alleen Senegal en Ivoorkust collectieve, nationale afspraken die de werkomstandigheden van journalisten regelen. Op papier dan,

want de naleving van deze afspraken laat nog veel te wensen over.

Intussen worden de Afrikaanse bonden in hun bestaan bedreigd. Veel nationale organisaties zijn nauwelijks levensvatbaar te noemen. Ze beschikken noch over de financiële noch over de personele capaciteiten om hun leden van dienst te kunnen zijn. Toch is het van vitaal belang dat ze hun professionele onafhankelijkheid juist op een nationaal niveau versterken om als levensvatbare, duurzame nationale organisaties ook een bijdrage te leveren aan regionale en internationale samenwerking.

Mediamultinationals

De globalisering heeft ook in de Afrikaanse journalistiek haar werk gedaan in de scheiding tussen kansrijken en kansarmen. In veel arme gebieden vechten journalisten om niet achtergelaten te worden en hun primaire rechten als werknemer te beschermen, terwijl ze op de redactie een permanent gevecht moeten leveren voor hun onafhankelijkheid. In deze regio's ontberen journalisten vaak de politieke wil tot openheid en transparantie, investeringen in technologie en in de vaardigheden en ervaring in een multimediaomgeving die toch zo noodzakelijk is om het potentieel van nieuwe technologieën aan te kunnen boren. Meer dan ooit moeten we de passiviteit en de slechte moraal bestrijden die de journalistiek en veel mediaprofessionals in Afrika bedreigen.

De liberalisering van mediamarkten, de versoepeling van de strijd tegen kartelvorming en wederzijdse eigendomsbepalingen hebben geleid tot vier of vijf mediamultinationals die de nationale en internationale media overheersen. En in grote delen van Afrika negeren particuliere werkgevers en staatsmedia de internationale standaarden voor arbeidsrecht en regulering in opkomende mediamarkten. Regionale mediareuzen eisen van hun werknemers dat ze afzien van bepaalde sociale- en arbeidsrechten, waaronder het recht op de vrijheid van vereniging. Ze oefenen een toenemend onevenwichtige druk uit op het pluralisme, met als resultaat dat de toegang van de burger tot informatie beperkt en verminkt wordt en de diversiteit ernstig in gevaar is.

Wereldorde

De opkomst van een 'wereldorde' is niet volledig zonder een meer direct belang te stellen in de ontwikkeling van een kader waarbinnen journalisten kunnen functioneren. Want de bestaande kaders werken ook

intern door in een versterkt nationalisme met de bijbehorende politieke beperkingen. De IFJ is direct betrokken bij het volgen van deze ontwikkelingen, met name in Afrika.

Zimbabwe blijft hier een afzonderlijk zwart hoofdstuk, waar de onderdrukkende wetgeving van het Mugabe-regime een systematische repressie is van elk onafhankelijk geluid. Maar overal elders blijven de gebeurtenissen van 11 september een excuus voor de verdere uitholling van allerlei burgerrechten. De anti-terroriswetgeving schiet overal in de Afrikaanse landen als kool uit de grond en faciliteert steeds meer inbreuken op de privacy en het kortwieken van het recht op vrije nieuwsgaring, op vrijheid van meningsuiting en persvrijheid. Het pleidooi voor een grotere persvrijheid en meer zeggenschap van het volk in eigen media, zoals gehouden door het nieuwe Afrikaanse leiderschap in de Afrikaanse Unie of NEPAD, is nog nergens zwart op wit en keihard van het papier naar de werkelijkheid vertaald.

Media voor Democratie

Beroepsjournalisten hebben er geen probleem mee om kritisch tegen het licht te worden gehouden, want dat is exact wat ze doen met de handel en wandel van anderen. Maar dit zou dan dienen te gebeuren door organisaties die ook zelf een democratische verantwoordelijkheid dragen en handelen in het belang van het publiek waarvoor ze uitzenden en publiceren. Het bereik en de effectiviteit van zelfregulering vormen op zich al een toetssteen voor het publieke vertrouwen in de journalistiek. In veel landen heeft de IFJ de totstandkoming van dergelijke zelfregulering ondersteund en zo ook veel beroepsmissstanden beperkt en veel media beschermd voor confrontaties met de wet, vooral in West-Afrika.

De afgelopen tien jaar is deze IFJ-strategie voor Afrika geformuleerd in het programma Media voor Democratie (MFD). Gestart in 1994 beoogt dit programma democratische veranderingen en een versterking van de rol die een onafhankelijke journalistiek kan spelen in de totstandkoming, versterking en verdere ontwikkeling van democratie. De MFD-programma's slagen erin het bewustzijn te vergroten in de rechten van journalisten en de cruciale rol die zij spelen in de ontwikkeling van persvrijheid en openbaar rekenschap. Daarbij concentreert de IFJ zich vooral op veiligheidszaken en traint zij hierin met plaatselijke partners, zoals in Ivoorkust. De crises in West- en Centraal-Afrika hebben daarvoor ook

hernieuwde belangstelling gewekt. De IFJ heeft een systematische benadering bevorderd en het initiatief genomen tot de oprichting van een Internationaal

Veiligheidsinstituut (INSI) dat de goede voorbeelden ondersteunt in veiligheidstraining, materialen en de ondersteuning van journalisten en mediapersoneel. In het INSI, dat in mei van dit jaar van start ging, werken andere beroepsgroepen, persvrijheidorganisaties en internationale media- en journalistenorganisaties samen.

IFJ's rol

De IFJ ondersteunt de ontwikkeling van kernkwaliteiten bij bonden en trainingscentra om journalistenbonden te steunen in hun souplesse om mee te veranderen met veranderende eigendomsstructuren en werkpraktijken. Haar steun aan regionale organisaties heeft ook een bijdrage geleverd om goed te volgen hoe de status van journalisten in elk land veranderde en de indirecte beperkingen die aan de persvrijheid worden opgelegd. Maar alleen kan de IFJ onmogelijk alle steun verlenen die vereist is om de politieke, legale en beroepsmatige beperkingen te veranderen die de onafhankelijke journalistiek in Afrika het hoofd moet bieden. De IFJ is niettemin goed in staat om ondersteuningsprogramma's te ontwikkelen en uit te voeren om de problematiek aan te pakken van het wijdverspreide gebrek aan onafhankelijke journalistiek in Afrika.

Journalisten moeten kunnen werken onder professionele en sociale omstandigheden die hun de gelegenheid biedt om onafhankelijk ethische dilemma's op te lossen en professionele besluiten te kunnen nemen op een redactionele basis. Dit is een absoluut vereiste voor goede journalistiek, niet alleen in Afrika maar

wereldwijd. Een dergelijke redactionele onafhankelijkheid zou moeten bestaan in zowel de publieke als de commerciële media, ongeacht de eigenaar. Mediaprofessionals (journalisten, uitgevers, zendgemachtigden) in Afrika hebben deze deskundigheid, het talent en de betrokkenheid om deze uitdaging aan te gaan. Maar de internationale gemeenschap heeft daarnaast nog altijd de verantwoordelijkheid erop toe te zien dat politieke en economische steun aan Afrika afhankelijk is en blijft van respect voor de mensenrechten, inclusief de vrijheid van meningsuiting. Ethische en democratische principes moeten van toepassing blijven op alle aspecten van internationale handel en samenwerking. Dit vereist een grondige analyse van de obstakels die in de weg staan van structuren van overleg die organisaties van mediaprofessionals en journalisten ook het platform verschaffen om met overheden in dialoog te kunnen gaan over de noodzakelijke veranderingen en de beste manier om daarmee een begin te maken. Dit is meer dan een mondiale uitdaging voor de media, dit vraagt om mondiale solidariteit.

De Internationale Federatie van Journalisten (IFJ) is een wereldwijde organisatie van journalistenvakbonden. Opgericht in 1926 vertegenwoordigt de JFL zo'n 500.000 leden in meer dan honderd landen. De IFJ bevordert internationale actie om de rechten van journalisten te verdedigen via sterke, vrije en onafhankelijke vakbonden. De IFJ is onafhankelijk van alle ideologische, politieke, gouvernementele en religieuze organisaties. Zij heeft haar hoofdkantoor in Brussel (België) en regionale vestigingen in Afrika, Azië en Latijns Amerika.

Vertaling: Arthur Olof

De oorspronkelijke, engelse versie is te lezen op www.d66.nl/idee.